

UNIVERZITA PALACKÉHO VOLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Ústav speciálněpedagogických studií

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Komunikační dovednost u dětí s PAS v předškolním věku v porovnání s dětmi s typickým
vývojem

Sabina Malachová

Učitelství pro mateřské školy a speciální pedagogika

Prohlášení studenta

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma: „Komunikační dovednost u dětí s PAS v předškolním věku v porovnání s dětmi s typickým vývojem“ vypracovala samostatně za využití pouze citovaných zdrojů a pod odborným dohledem vedoucího bakalářské práce.

V Olomouci dne:

podpis:

Poděkování studenta

Ráda bych poděkovala své vedoucí bakalářské práce prof. Mgr. Kateřině Vitáskové, Ph.D. za cenné rady a pomoc při realizaci mé práce, otevřenost k diskusi a vstřícný přístup.

Dále bych chtěla poděkovat všem zúčastněným v praktické části, protože bez nich by tato práce nemohla vzniknout.

Anotace

Jméno a příjmení:	Sabina Malachová
Katedra:	Ústav speciálněpedagogických studií
Vedoucí práce:	prof. Mgr. Kateřina Vításková, Ph.D.
Rok obhajoby:	2024
Název práce:	Komunikační dovednost u dětí s PAS v předškolním věku v porovnání s dětmi s typickým vývojem
Název v angličtině	Comparison of communication skills between autistic and neurotypical preschool-aged children.
Zvolený typ práce:	Výzkumná práce
Anotace práce:	<p>Bakalářská práce se zabývá komunikačními dovednostmi u dětí s PAS v předškolním věku v porovnání s dětmi s typickým vývojem. Konkrétně se zabývá problematikou u osob s Aspergerovým syndromem. V teoretické části seznamuje s pojmem předškolní věk, dále vysvětluje pojem komunikace a ontogenezi řeči. V druhé části teoretické práce je představen Aspergerův syndrom, diagnostická kritéria, vývoj a způsob komunikace, popsané jsou i obecné projevy i projevy v oblasti komunikace. Výzkumná část bakalářské práce je věnována výzkumnému šetření. Hlavním cílem práce je porovnání komunikačních dovedností u dětí s PAS s dětmi s typickým vývojem v předškolním věku. Jsou zde prezentovány dva páry sourozenců, v každé dvojici má jeden ze sourozenců Aspergerův syndrom. Z polostrukturovaných rozhovorů s rodiči dětí jsou vytvořeny 4 kazuistiky obsahující osobní a rodinnou anamnézu.</p>
Klíčová slova:	Komunikace, předškolní věk, Aspergerův syndrom, vývoj řeči, Poruchy autistického spektra
Anotace v angličtině:	<p>The thesis focuses on comparing communication skills in preschool-aged children with Autism Spectrum Disorder (ASD) to those with typical development. Specifically, it focuses challenges faced by individuals with Asperger's syndrome. In the theoretical section, it introduces the concept of preschool age and further explains the notion of communication and the ontogenesis of speech. The second theoretical part presents Asperger's syndrome, diagnostic criteria, development, and modes of communication, as well as general manifestations and manifestations in the communication domain. The research section of the bachelor thesis is dedicated to the research investigation. The primary goal of the work is to compare communication skills in children with ASD to</p>

	those with typical development in preschool age. Two pairs of siblings are presented, with one sibling in each pair having Asperger's syndrome. From semi-structured interviews with the children's parents, four case studies are created containing personal and family history.
Klíčová slova v angličtině:	Communication, preschool age, Asperger's syndrome, speech development, Autism spectrum disorder
Přílohy vázané v práci:	1 příloha
Rozsah práce:	41 stran
Jazyk práce:	Český jazyk

Obsah

Úvod	8
Teoretická část	9
1. Předškolní věk	9
1.1 Komunikace	10
1.2 Řečový rozvoj v předškolním věku	12
2. Aspergerův syndrom	15
2.1 Diagnostická kritéria Aspergerova syndromu	16
2.2 Vývoj a způsob komunikace u Aspergerova syndromu	17
2.3 Projevy Aspergerova syndromu	18
2.3.1 Projevy Aspergerova syndromu v komunikaci	19
2.4 Komunikační dovednosti u dětí s Aspergerovým syndromem v porovnání s typickým vývojem	21
3. Praktická část	23
3.1 Cíl praktické části	23
3.2 Výzkumné otázky	23
3.3 Metodologie	24
3.4 Kazuistiky	26
3.4.1 Kazuistika 1	26
3.4.2 Kazuistika 2	27
3.4.3 Kazuistika 3	28
3.4.4 Kazuistika 4	29

3.5 Výsledky výzkumného šetření	31
3.5.1 První rozhovor, porovnání sourozenců.....	31
3.5.2 Druhý rozhovor: porovnání mezi sestrami	31
3.5.3 Porovnání obou dětí s Aspergerovým syndromem	32
3.5.4 Porovnání dětí s typickým vývojem.....	33
3.6 Diskuse	34
3.6.1 Nedostatky a klady studie	35
Závěr.....	36
Zdroje	38
Přílohy	41

Úvod

Tématem bakalářské práce je porovnání komunikačních dovedností u dětí s poruchami autistického spektra (PAS), a to konkrétně u dětí s Aspergerovým syndromem (AS) s dětmi s typickým vývojem. Komunikace je nejzákladnější složkou lidské interakce, je důležitá pro úspěšné fungování v každodenním životě. Svoji roli také hraje v sociální integraci. Pro děti s Aspergerovým syndromem (AS) a děti s typickým vývojem představuje rozvoj komunikačních dovedností zásadní výzvu, čas a míra vývoje řeči může být značně odlišná.

Text bakalářské práce je strukturován do tří kapitol, které souvisí s tématem bakalářské práce. V První kapitole jsou popsány teoretické základy, vycházející z odborných literárních a internetových zdrojů. Tato kapitola pojednává o předškolním věku, blíže se zabývá a vysvětluje pojem komunikace a ontogenezi dětské řeči, a to konkrétně v období od narození dítěte do ukončení předškolního věku.

Druhá kapitola je věnována Aspergerovu syndromu, popisuje tento syndrom a předkládá diagnostická kritéria k němu vázaná. Dále popisuje vývoj a způsob komunikace typický pro tuto diagnózu. Zmiňovaná část se také zabývá projevy AS v oblastech sociálních chování, rituálů a repetitivních znaků v chování. Blíže se zaměřuje na projevy syndromu v oblasti komunikace.

Ve třetí kapitole, tedy v praktické části práce, jsou představeny cíle výzkumu, výzkumné otázky a metodologie výzkumu. Jsou zde také prezentovány kazuistiky čtyř dětí – dvou s AS a dvou dětí s typickým vývojem, které slouží jako základ pro analýzu a porovnání komunikačních dovedností mezi oběma skupinami. Kazuistiky jsou tvořeny prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů s dvěma matkami, z nichž každá má dvě děti – jedno s AS a druhé s typickým vývojem. Informace byly získávány buď z paměti rodiče, nebo ze zápisů z dob, kdy děti byly v předškolním věku. Tyto čtyři kazuistiky jsou poté porovnávány mezi sebou.

Teoretická část

1. Předškolní věk

Šmelová et al. (2018) uvádějí, že každé vývojové období dítěte má své zvláštnosti. Život prochází několika navazujícími etapami, a to v rámci psychologických, sociálních a biologických potřeb.

- Prenatální období.
- Období kojence (první rok života) a období batolete (druhý a třetí rok života).
- Předškolní věk (přibližně od tří do šesti let).
- Mladší školní věk (od šesti do jedenácti let).
- Střední a starší školní věk (prepuberta a puberta, období začíná okolo třinácti let).
- Období adolescence (od puberty do dvaceti let).
- Období dospělosti a stáří.

Předškolní věk je charakterizován ustalováním vlastní identity a rozlišováním vztahu dítěte ke světu. Nápomocná je v tomto období představivost dítěte při poznávání. Myšlení je intuitivní a není ovládáno logikou. Dítě formuje představy tak, aby odpovídaly tomu, co je schopné pochopit, a co potřebuje v danou chvíli. Dítě má potřebu se prosazovat, potvrzovat si své schopnosti. Dítě si také začíná tvořit společenské vazby mimo rodinu směrem k vrstevníkům, pedagogům ve škole a podobně. Tuto fázi života je třeba považovat za přípravu na život ve společnosti, dítě musí dodržovat různá pravidla chování a vztahy, učí se kooperovat a prosazovat se mezi ostatními (Vágnerová a Lisá, 2021).

Předškolní věk je obdobím života dítěte od tří let do zahájení povinné školní docházky. V tomto období života děti zpravidla navštěvují mateřskou školu, od roku 2017 je povinný předškolní rok v mateřské škole. Předškolní věk se vyznačuje určitými specifiky. Dítě formuje myšlení logické a začínají se utvářet počátky abstraktního myšlení, důležitým prvkem předškolního věku je učení pomocí prožitku, tj. prožití konkrétních situací, se kterými se setkává každý den. Postupně se zdokonalují myšlenkové operace, jako je analýza, syntéza apod. (Šmelová a Prášilová et al. 2018).

Dle Vágnerové a Lisé (2021) jsou pro toto období typické následující znaky:

- Tendence uplívání na znaku, který považují za podstatný.

- Egocentrismus – vnímá svět primárně z vlastního úhlu pohledu, považuje své postoje a potřeby za centrální.
- Fenomenismus – sklon dítěte vnímat svět skrze vlastní zkušenost, dítě interpretuje svět na základě toho, co slyší, vidí, cítí, chutná nebo čeho se dotýká.
- Prezentismus – dítě je vázáno na přítomnost.
- Magičnost – dítě interpretuje děje okolo sebe pomocí představivosti a fantazie.
- Antropomorfismus – lidské vlastnosti dítě přepisuje objektům nebo zvířatům.
- Absolutismus – dle dítěte je každé jeho poznání jednoznačně platné. Dítě chce mít jistotu ve svém okolí.

Významná je v předškolním věku hra. Hra může sloužit jako forma úniku z reality, ale také pomáhá se s realitou vyrovnat, tuto funkci plní například symbolická hra. Dítě si může v rámci symbolické hry přizpůsobovat realitu svým představám a podřítit ji svým potřebám. Tematickou hrou se rozumí aktivita, kdy si dítě hraje na něco, je vhodným prostředkem k vyzkoušení různých sociálních rolí (Vágnerová a Lisá 2021).

1.1 Komunikace

„Komunikace je proces dorozumívání, společenský styk s cílem výměny myšlenkových obsahů mezi účastníky komunikace (komunikanty)“ (Čechová in Bytešníková, 2012, s. 9).

Bytešníková (2012, s. 10) uvádí, že existují různé pojmy a koncepty, které jsou pro definici komunikace typické. Patří sem:

- Symboly (slova), řeč – podoba komunikace může být verbální či neverbální, oba způsoby umožňují výměnu názorů, myšlenkových pochodů nebo třeba i přání.
- Porozumění – komunikace tvorům umožňuje porozumět informacím.
- Redukce nejistoty – komunikace může pomoci snížit pocity nejistoty.
- Proces – komunikace nám umožňuje přenášet informace, pocity aj.
- Přenos, překlad, směna – informace mohou být přenášeny mezi další osoby a sdíleny jimi. Toto sdílení může zapříčinit jiné pochopení významu, než byl původní záměr.
- Spojování, propojování – komunikace umožňuje propojovat různé aspekty realit prostřednictvím myšlenek či třeba pocitů sdílením těchto informací mezi lidmi.

- Společenskost – díky komunikaci jsme schopni přenášet a sdílet informace ve společenství více lidí.
- Kanál, cesta, prostředek – komunikace je přenosná různými druhy komunikačních prostředků.
- Intencionalita – komunikace umožňuje záměrně ovlivňovat chování.
- Čas/situace – proces komunikace umožňuje přesunout se od jednoho tématu k druhému.
- Moc – komunikace není pouze prostředkem pro sídlení informací, způsob, kterým lidé komunikují, může ovlivňovat vztahy a hierarchii. Komunikace může pomoci s vytvořením vyšší autority.

„Komunikace znamená dovednost člověka užívat výrazové prostředky nejen k výměně informací, ale i k vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů. Patří k nejdůležitějším nástrojům učení.“ Za hlavním nástroj komunikace se považuje jazyk. Ten může mít mluvenou, psanou, případně i znakovou formu. Komunikujeme nasloucháním i mluvením, čtením i psaním, důležitou roli hrají také neverbální prostředky (Thorová, 2015, s. 224).

Rozlišují se 3 formy komunikace, a to konkrétně: intraindividuální (vázaná na vnitřní prostředí jedince, například jak člověk komunikuje se sebou samým), extraindividuální (týkající se přírodního prostředí) a interindividuální, která je vázaná na společenskost člověka, probíhá v různých prostředích, může se jednat o verbální či neverbální komunikaci (Sovák in Bytešnicková, 2012).

„Verbální komunikace je specifický lidský proces a jev patřící k podstatným charakteristikám lidského jedince i lidského společenství. Vymezujeme ji předběžně jako specifickou formu spojení mezi lidmi, a to jednak prostřednictvím předávání a přijímání verbálních významů, jednak prostřednictvím jejich sdílení či nesdílení“ (Janoušek, 2015, s.10). Verbální komunikace má několik různých podob, ty se mohou na první pohled jevit rozdílné až protichůdné. Pokud se zaměříme na hlubší podstatu, zjistíme, že spojuje individuální i sociální aspekty, je formální i obsahově bohatá, může být spontánní i řídicí se normami. Verbální komunikace může mít mluvenou i psanou podobu, tyto formy komunikace mají vnitřní souvislost, ani jedna z těchto podob nemůže být považována za jednoznačně důležitější, než je druhá (Janoušek, 2015).

Dle DeVita in Vitásková (2014) je neverbální komunikace transfer informací bez užití slov, nejčastěji pomocí gest, pohybů nebo třeba mimiky. Boukalová et al. (2023) podotýká, že neverbální komunikace je úzce propojena s verbální. Nese několik významů a může plnit hned několik funkcí najednou. Spadá sem například haptika, což je komunikace prostřednictvím dotyku, proxemika – vnímání prostorových vztahů mezi lidmi během komunikace, mimika – vyjádření emocí a komunikace pomocí pohybů obličeje, gesta – pohyby paží a rukami či komunikace postojem těla,

Kohoutek in Bytešníková (2012) uvádí, že verbální komunikace je oproti neverbální někdy přeceňovaná. Člověk pomocí neverbální komunikace dokáže vyjádřit myšlenky, city, duševní stavy a mnohé další.

1.2 Řečový rozvoj v předškolním věku

Osvojování řeči je proces, který probíhá v relativně krátkém časovém období. Dítě se učí, jak porozumět, jak užívat jazyk, jak se prosadit v komunikaci, i jak imitovat zvuky z okolí (Šulová in Bytešníková, 2012). Ontogeneze – vývoj řečových schopností – probíhá ve stádiích. Tyto stádia mohou být různě dlouhá. V jejich průběhu může docházet k zrychlování i zpomalování ve vývoji řeči, žádné stádium ale nesmí být vynecháno. Ve vývoji dětské řeči se rozlišuje stádium preverbálního vývoje a vlastní vývoj řeči (Bytešníková, 2012). V bakalářské práci bude stručně zahrnut vývoj řeči od narození do šesti let.

„V ontogenezi řeči zastává velkou úlohu centrální nervová soustava. K tomu, aby se u dítěte vyvíjela správně řeč, je třeba, aby žádný z oddílů centrální nervové soustavy nebyl narušen“ (Novák in Bytešníková, 2012, s. 21).

Dle Vitáskové (2013) vývoj řeči je klasifikován mnoha autory, mimo jiné existuje i klasifikace dle Průchy (2011). Autor uvádí etapy následovně:

- **Prenatální období** – významné jsou v tomto období mnohé faktory, například genetika, komunikace mezi matkou a dítětem či prenatální zkušenosti s komunikací.
- **Období budování počátečního jazykového inputu** – dítě je ovlivňováno informacemi z okolního prostředí. Toto období má významnou roli pro budoucí rozvoj řeči. Děti se učí nápodobou a prozódie rodičů či jejich okolí je do budoucna významně ovlivňuje.
- **Počáteční stadia vývoje řeči** – tato stádia se dělí do tří hlavních období. Schopnost porozumění řeči začíná dříve, než dítě začne aktivně mluvit. Důležitou roli hraje také sociální interakce dítěte a jeho okolí. (Vágnerová in Průcha, 2011; citováno dle

Vitásková, 2013). Dítě je schopno neverbálního chování například mimikou či úsměvem nebo zrakovým kontaktem. Ve stádiu verbální komunikace je důležitým milníkem použití slova za konkrétním účelem.

- **Období konstruování jazykové a komunikační kompetence** – v tomto období roste slovní zásoba, dítě si osvojuje kompetence jako kladení otázek, odvozování, učí se imitací nebo začíná chápat různá pravidla jako například pravidla souvětí.

Lechta in Vitásková (2013) uvádí jinou klasifikaci dle orientační úrovně řečového vývoje.

- **Předřečové neverbální období** – od narození do jednoho roku. V tomto období dítě tvoří neverbální zvuky, na počátku života reprezentované křikem. Později je dítě schopno aktivně naslouchat i se usmívat, můžeme registrovat broukání či nápodobu řeči v podobě žvatlání. Dítě experimentuje prvně s mluvidly, později i se zvukem, na konci tohoto období dítě ukazuje, používá gesta a postupně vyslovuje první slova.
- **Období pragmatizace** – v rozmezí mezi prvním a druhým rokem života. Charakteristické je, že dítě začíná používat první slova. Zlepšuje se gramatická stránka řeči. Dítě je schopno tvořit jednoslovné i dvouslovné věty. Častý jev je eliminace poslední slabiky slov při artikulaci. Dítě si začíná osvojovat grafomotoriku například ve formě čmárání.
- **Období sémantizace** – v rozmezí od třetího do čtvrtého roku dítěte. Dítě používá své jméno, začíná klást otázky (například „proč?“), tvoří delší souvětí. Začíná také rozpoznávat a rozlišovat jednotlivé zvuky ve svém jazykovém prostředí.
- **Období lexemizace** – od tří do čtyř let věku života. Slovní zásoba se pohybuje okolo tisíce slov, jedinec zlepšuje svoji výslovnost a tvoří podřadná souvětí. Začíná i s tvorbou nadřazených a podřazených významů slov.
- **Období gramatizace** – mezi čtvrtým a pátým rokem věku. V této době se ukončuje základní vývoj gramatického chápání. Artikulace je zpravidla na dobré úrovni a vyhraňuje se lateralita ruky. Zvyšuje se slovní zásoba na cca 3000 slov.
- **Období intelektualizace** – od pátého do šestého roku. Zlepšují se narativní dovednosti, což jsou dovednosti spojené s tvorbou, porozuměním a vyprávěním příběhů, slovní zásoba se zvyšuje dvojnásobně a dítě chápe jednoduché příkazy.

Mimo používání slov je podstatné sledovat i vývoj neverbálních složek komunikace. Kapalková a Dušková in Vitásková (2013) popisují vývoj gest, který je také podstatnou složkou procesu ontogeneze mluvené řeči u dítěte. Autorky uvádí dva druhy gest, a to protoimperativní gesta – dítě je začíná používat okolo třetího měsíce věku a využívá je

k žádosti, což přispívá k pochopení významů mluvené řeči. Druhým druhem jsou protodeklarativní gesta – ta jsou zaměřena na aktivní přitahování pozornosti na předmět zájmu dítěte, nejčastěji se demonstruje pomocí ukazování. Dítě tím naznačuje tužbu po daném předmětu.

Dle Doherty-Sheddon in Vitásková (2013) je vývoj symbolických aspektů gestikulace v souladu s rozvojem řeči. Dítě užívá symboly jako slova, tyto symboly pro ně reprezentují konkrétní situaci, věci či osoby, znalost jazykového kódu je pro takovouto komunikaci zásadní. Kolem desátého měsíce věku dítěte se rozvíjí symbolická gestikulace, gesta představují určité žádosti či myšlenky dítěte. Dítě začíná chápat účelnost komunikace. Časté jsou v předškolním věku pantomimická gesta, ta se ale kolem třetího až pátého roku života mění a v důsledku rozvoje myšlení se stávají symboličtější. Po skončení předškolního věku se mění strategie používání gest při komunikaci.

Existuje rozdíl mezi spojením gesta a slova a spojením dvou gest. V prvním případě, tj. když se spojuje gesto a slovo, je typické, že například pro slovo „ano“ vyjadřuje stejný význam gesto kývnutí hlavou – oboje vyjadřuje souhlas. Pokud však dítě ukáže gesto a k tomu vysloví i slovo, například ukáže na rohlík a řekne „ham“, dochází ke spojení gesta a slova (Kapalková a Slančová in Červenková 2019).

2. Aspergerův syndrom

Aspergerův syndrom se řadí do skupiny neurovývojových poruch. Mezi typické charakteristiky tohoto syndromu patří poruchy sociální komunikace a interakce, průměrné až nadprůměrné IQ či nepatrné nebo žádné opoždění vývoje řeči (Hosseini a Molla, 2023).

Aspergerův syndrom (AS) byl v roce 1944 popsán Hansem Aspergerem. Syndrom byl poprvé zaveden jako samostatná diagnostická kategorie ve čtvrtém vydání Diagnosticko-statistického manuálu duševních poruch (DSM – 4, 1994). Po zhruba dvaceti letech byl AS jako diagnostická značka odstraněn a ve vydání DSM – 5 je zahrnut do obecnější kategorie poruch autistického spektra (PAS). Poruchy autistického spektra zahrnují skupinu neurovývojových abnormalit s různou mírou projevů. Odborníci však nadále používají AS jako diagnózu, jako podtyp poruch autistického spektra bez zpoždění vývoje a s normální nebo nadprůměrnou inteligencí. V této práci budu užívat název Aspergerův syndrom. (DSM V, 2013)

Diagnóza AS byla určena na základě společných charakteristický souborů schopností a vzorců chování, a to zejména u chlapců, na základě toho definoval: Aspergerův syndrom (Krejčířová in Pastieriková, 2013). „Hans Asperger uváděl, že si u rodičů, především otců, všiml náznaku podobných vlastností, jaké mělo i dítě. Proto dospěl k závěru, že syndrom může být vrozený“ (Attwood, 2012 s. 139).

Hosseini a Molla, (2023) uvádí, že existuje významný genetický překryv mezi Aspergerovým syndromem a jinými neurologickými, psychiatrickými a neurovývojovými poruchami. Tento překryv se konkrétně týká onemocnění, jako jsou epilepsie, mentální postižení či kupříkladu schizofrenie.

Pro osoby s AS je charakteristická určitá neobratnost v sociálních interakcích, tyto obtíže mohou souviset se speciálními zájmy nebo výraznějšími rysy osobnosti. Jedním ze specifík syndromu je, že intelekt u osob s Aspergerovým syndromem bývá v pásmu normy nebo nadprůměrný. I přesto je však ze studií zabývajících se tímto tématem zřejmé, že většina osob s AS se ani v dospělosti úplně neosamostatní. Někteří autoři poukazují, že je Aspergerův syndrom lehčí formou autismu. Tento typ autismu má své vlastní charakteristiky a obtíže, které mohou mít různou závažnost. Proto je tvrzení autorů s tímto názorem významně zjednodušené. (Tantam in Thorová, 2016).

Problémy, se kterými se osoby s Aspergerovým syndromem potýkají, se demonstrují zejména v nedostatku intuice, neschopnosti porozumění vlastním pocitům, problémy mohou mít i v rozeznávání emocí druhých lidí. Situace, ve kterých se většina lidí bez problémů orientuje, mohou být pro osoby s AS zdrojem napětí či nejistoty. (Attwood, 2005).

2.1 Diagnostická kritéria Aspergerova syndromu

Pro diagnostiku AS je třeba konzultace s různými odborníky. Mezi tyto odborníky patří psychiatr, psycholog či dětský neurolog. Raná klinická diagnóza je nezbytná pro zahájení včasných služeb. K získání diagnózy je třeba přímé pozorování dítěte, toto pozorování má zjistit, zda má daný jedinec příznaky, které by mohly odpovídat Aspergerově syndromu. Hodnocení psychologa je důležité pro určení oblastí silných a slabých stránek dítěte. Inteligenční testy jsou také hojně využívány, výsledkem oněch inteligenčních testů může být zjištění, že má dítě neobvyklé formy schopností nebo speciální zájmy, případně i to, že je intelekt v normě. Pro hodnocení komunikace se měří receptivní a expresivní slovní zásoba, dále i sociální a pragmatický jazyk Hosseini a Molla (2023).

Z diagnostického kritéria se do Aspergerova syndromu řadí mimo jiné i „zvláštnosti řeči a jazyku“ – odpovídat musejí z pěti položek celkem tři. Zvláštnosti v řeči a jazyku se mohou projevat opožděným vývojem řeči, nepřirozeně dokonalou expresivní řečí, velice precizním a formálním vyjadřováním, netypickým tónem a hlasem, problémy s porozuměním, a hyperrealismus – tedy problémy s pochopením významu některých slovních sdělení (Gillberg in Thorová, 2016 s. 190).

V oblasti neverbální komunikace dle Gillbergových in Thorová (2016) musí v diagnostickém kritérii odpovídat alespoň jedna z pěti položek. Osoba tedy musí vykazovat alespoň jeden z následujících symptomů. Osoba užívá neverbální gesta jen omezeně, řeč těla je nemotorná, variabilita mimiky obličeje je limitovaná, mimika může být taktéž užívána nevhodně, pohled jedince je netypický.

Na cílený záchyt, nikoli však k diagnostickým účelům, je využíván ASSQ screeningový dotazník. Mohou ho vyplnit pro osoby s AS pedagogové nebo rodiče. Dotazník zachycuje rysy autismu a je určený pro děti od 6 do 17 let, v praxi je však využívám i u mladších dětí, podmínkou vyplnění je neporušený intelekt nebo lehká porucha intelektu. ASSQ obsahuje 27 otázek, hodnocených na třístupňové škále (0-1-2), zaměřených na hodnocení míry odlišnosti projevů dítěte od jeho vrstevníků, přičemž 0 symbolizuje běžné projevy, 1 mírné odchylky a 2

výrazné atypie v chování. Výsledky mohou indikovat možnou diagnózu nebo oslabení v sociální oblasti (AutismPort.cz, 2021).

Další screeningová metoda pro děti od 6 do 12 let je Australská škála Aspergerova syndromu (ASAS). Tato metoda má za úkol detekovat chování ze spektra autistických poruch. Chování testovaného je hodnoceno na stupnici od 0 do 6, kde čím vyšší číslo, tím častější výskyt daného symptomu, a to konkrétně v oblastech sociálních, emočních, komunikačních, kognitivních a pohybových dovedností či například specifických zájmů. Nevýhodou testu byl příliš malý vzorek a nedostatek jasných kritérií pro hodnocení. Hlavní funkcí testu tedy přes tyto nedostatky není celkové dosažené skóre, ale spíše upozornění na možnou přítomnost autismu (AutismPort.cz, 2021).

2.2 Vývoj a způsob komunikace u Aspergerova syndromu

Vývoj řeči u osob s AS může a nemusí být narušený. Ve věku pěti let mluví děti většinou plynule, mají dobrou slovní zásobu i výslovnost. Od typického vývoje řeči se vývoj u osob s AS liší prozódii řeči, ta může být netypická velice precizní a formální. Děti často kopírují výrazy dospělých. Nejvýraznější potíže v komunikaci bývají v pragmatickém užívání řeči. Typickým znakem pro AS je, že řeč často neodpovídá sociálnímu kontextu situace. Děti mohou například ulpívat na tématech bez zájmu o reakci od okolí, pedantsky lpí na přesném vyjadřování a dodržování verbálních rituálů. Děti s Aspergerovým syndromem mohou mít také problém při orientaci v neverbálních signálech (v neverbální komunikaci). Obtížné může být rozeznat kontext dané situace z výrazu tváře či neporozumění sarkasmu. Díky specifikám v řeči je mateřská škola místo, kde si učitelky mohou všimnout, že má dítě problémy. Následně je vhodné upozornit rodiče na podezření a případně dál řešit celou situaci (Thorová, 2016).

„Řečové dovednosti u dětí s Aspergerovým syndromem jsou někdy tak rozvinuté, že děti motivují ke spisovatelské činnosti“ (Thorová, 2016, s. 195).

K dalšímu neobvyklému rysu komunikace můžeme přiřadit tendence k vyprávění poznámek nijak nesouvisejících se situací. Zmíněné poznámky oznamují osoby s AS bez návaznosti na předcházející rozhovor. Děti s tímto syndromem mohou působit, že nemají v komunikaci filtr tzn. sdělují každou myšlenku, která je napadne. Pro Aspergerův Syndrom je typické doslovné chápání slov. V případě používání slovních obrátů nebo metafor je vhodné osobám s AS vysvětlit, že se jedná o obrazné používání jazyka, aby nedošlo k nežádoucímu nedorozumění. (Attwood, 2005).

Děti s poruchou autistického spektra celkově, nejenom děti s AS, nejlépe komunikují v prostředí, které chápe jejich potřeby, rozumí jim a přijímá je, jací jsou. Tyto děti mohou mít obavy z komunikování s lidmi, které neznají, proto je vhodné zjevně vyjádřit zájem o rozhovor a dávat najevo snahu o porozumění během komunikace s nimi (Šporclová in Vitásková a kol. 2018).

2.3 Projevy Aspergerova syndromu

Vocilka in Vitásková a kol. (2016) řadí mezi projevy poruch autistického spektra například obtíže až neschopnost navazovat kontakt s lidmi, problémy s přizpůsobením se změnám a s tím spojené úzkostné projevy v případě narušení jejich rutiny, nepřiměřené chování v situacích, ve kterých se ocitnou, nebo nepřiměřený oční kontakt.

Thorová (2016) uvádí, že bývá AS někdy nazýván jako sociální dyslexie. AS představuje komplexní syndrom, který se vyznačuje různými projevy. Lidé s AS nemusí, ale i mohou, vykazovat chování náročné na péči, a je proto třeba volit správný přístup individuálně dle potřeb dítěte. Tyto děti mívají obtíže se zapojením se do kolektivu vrstevníků, proto není výjimkou, že jsou odlišnosti v chování oproti dětem s typickým vývojem zřejmé už v mateřské škole. Chápání různých sociálních situací a chování je pro děti s AS obtížné, mají problém v orientaci v neverbálních signálech. Humor a ironie jsou často pro děti matoucí a chápou je doslovně, což může vést k nedorozuměním. Navazování sociálních vztahů je pro ně náročné, proto se někdy mohou uchýlit spíše ke hře o samotě. Osoby s AS jsou náchylné ke stresu, a dokonce i k sebepoškozujícímu chování. Mívají tendence k sebepodceňování a hledání chyb ve své osobě. Mezi projevy můžou patřit i nekontrolovatelné záchvaty vzteku a náládovost. Jejich zájmy bývají velice intenzivní a ulpínavé. Těžko se přizpůsobují změnám v běžném životě a reakcí na změny bývá rituální chování.

Sociální chování dětí s AS může mít rozmanité podoby, jeden z častých projevů je přímočarost, která je někdy až urážející. Typicky říkají pravdivé a výstižné poznámky bez ohledu na následky svého projevu, tyto poznámky mohou být nepatřičné a vyvolávají nepříjemné pocity u komunikačního partnera. Pro dítě s AS je důležité se naučit určité vzorce, které se dají aplikovat v případě potřeby, například když chtějí zahájit hru, je třeba položit patřičnou otázku. Případně pokud si chce dítě hrát samo, mělo by vědět, jakým způsobem si o to má říct. Pokud se dítě dostane do sociální situace, které neporozumí, je třeba mu situaci vysvětlit (Attwood, 2012).

Co se týká rituálů a zájmů v souvislosti s dětmi s AS, je to pro děti velice důležitá část života. Zájmy, jak již bylo zmíněno, bývají ulpínavé a intenzivní, dělí se na primární a sekundární. Primární se vyznačují jako obsesivní a neústupné a sekundární jako zájmy s předpokladem a potenciálem tvůrčího rozšíření. Do těch zájmů se mohou řadit libovolná témata, ve kterých se objevují určité prvky opakování. Mezi takové zájmy mohou patřit například vlaky, vesmír, čísla nebo i méně typické zájmy, jako jsou třeba sběratelství mincí (Thorová, 2016). Dle Atwooda, (2012) jsou rutinní činnosti, tudíž rituály, pro děti s AS jakousi jistotou, která pomáhá vnímat svět, který je najednou lépe předvídatelný. Řád si nastolují v denním režimu a nemusí se díky němu obávat změn.

Nezřídkou mají děti s AS opožděný začátek chůze bez pomoci, typicky je oproti dětem s typickým vývojem opožděn, toto může být příznakem pohybové nestability (Manjiviona a Prior in Attwood, 2012). Děti s AS často projevují netypické pohyby při chůzi, případně při běhu. Tento projev bývá pozorovaný převážně ve školním prostředí, například při tělovýchovných aktivitách. Často si jejich chybějící sportovní dovednosti všimají jak učitelé, tak vrstevníci (Attwood, 2012).

Thorová (2016) uvádí, že jsou u jedinců s PAS, tedy včetně osob s AS, pozorovány projevy výbuchů zlosti, které jsou často založené na nějakém druhu frustrace. Může jít o frustraci z důvodu nedostatečně rozvinutých komunikačních a sociálních dovedností nebo z důvodu nedodržení rituálu. Frustraci může vyvolat i hypersenzitivita na zvuku či pachy, se kterou se někteří jedinci s Aspergerovým syndromem potýkají. U lidí s AS se můžeme setkat se sebevražednými myšlenkami, ke kterým může být hned řada důvodů. Tyto myšlenky mohou být zapříčiněny neúspěchem v nalezení vhodného partnera, nebo zkušenostmi se šikanou či neúspěchy v komunikaci či v jiných sociálních interakcích.

2.3.1 Projevy Aspergerova syndromu v komunikaci

Všeobecně je pro komunikaci důležitá zraková funkce a auditivní percepce, a to zejména z hlediska pragmatického pochopení významů. U dětí s vysokofunkčním autismem, které jsou neverbální nebo verbalizují pouze minimálně, je pozorováno zpoždění ve zpracování základních vizuálních i auditivních podnětů. Tyto rozdíly jsou relativně nevýznamné při srovnání s dětmi s typickým vývojem. Rozdíly jsou znatelné na vyšší úrovni kognitivního zpracování. Odchyly ve vizuální percepci mohou být pro jedince oslabující, nebo naopak přinášet zlepšení v některých oblastech zrakového výkonu (Vitásková a Kytnarová, 2017). Dle

Keita in Vitásková a Kytarová (2017) prokazují někteří jedinci s PAS výjimečné schopnosti v úlohách týkajících se organizování vizuálního prostoru, kde musí používat analytické zrakové vnímání. Při hledání příčin těchto mimořádných schopností jsou diskutovány především dvě neuro-kognitivní teorie. První teorie – oslabení centrální koherence naznačuje, že osoba má sníženou schopnost vnímat situace jako celek a porozumět jim komplexně, mozek takového jedince má problém kombinovat různé aspekty informací a chápat je jako celistvé. Druhá teorie – zvýšeného percepčního výkonu říká, že jedinec je zaměřen na konkrétní detaily a potlačuje vyšší kognitivní a jazykové interpretace percepčních mechanismů. Toto jedinci umožňuje lépe vnímat detaily a paradoxně tato aktivita vede k lepšímu vizuálnímu výkonu.

Dle Pisanisi Di Nuovo in Vitásková a Kytarová (2017) je možné, že pro osoby s poruchami autistického spektra může být obtížné porozumět ironii či metaforám při společenské interakci. Tyto problémy mohou vycházet z narušené schopnosti porozumět skrytému významu skrývajícím se za verbálním či neverbálním sdělením komunikačního partnera. Cummings in Vitásková a Kytarová (2017) uvádí, že nesnáze se pro osoby s PAS mohou objevit v pochopení úmyslu komunikace. Spojení mezi narušením teorie mysli a pragmatickými jazykovými obtížemi je svázáno s nedostatkem nebo omezenou schopností rozpoznat či pochopit záměr komunikace kvůli zpracování mentálního stavu komunikačního partnera. Jinými slovy mají obtíže s porozuměním, s tím co lidé chtějí skutečně sdělit, protože mají problém chápat myšlenky druhých osob. Martin a McDonald in Vitásková a Kytarová (2017) podotýká, že osoby s Aspergerovým syndromem chápou ironii jako doslovnou pravdu, což může vést k negativním důsledkům nejen během komunikačních situací, ale i v obecnějším rámci, například při sociální interakci.

Jedinci s AS mají tendenci vykládat výroky ostatních doslovně, a to téměř bez výjimky. Nejedná se o snahu rozčítit druhé svým chováním, ale spíše o neschopnost rozpoznat skrytý význam výroků (Attwood, 2005).

Jazykovému projevu jedince s AS často chybí přirozená melodie řeči, může znít monotónně. Ke zlepšení v tomto směru může vést vhodná práce s logopedem. V průběhu dospívání začínou obvykle děti s AS dbát na slovní projev, který může nabýt precizní až formální podoby. Děti s AS se vyznačují schopností vytváření novotvarů. Často a do vysoké míry se nechávají ovlivňovat zvuky, které je pak inspirují k vymýšlení nových slov právě na základě sluchového vjemu při použití těchto předmětů. Typické je i uvažování nahlas, tzv. samomluva (Attwood, 2005).

Thorová in Vitásková a kol. (2014) uvádí, že jako nejproblémovější se jeví reakce osob s AS na řeč a kvalita této reakce. V případě, že dítě reaguje na sluchový podnět, může přicházet odezva po delší době a nestále. Dá se hovořit až o verbální agnózii, tedy o neschopnosti rozpoznat různé tóny nebo i řeč. Osoby s AS vykazují symptomy a neobvyklé projevy týkající se například sluchového vnímání. Někdy nereagují na velice silné podněty, což může vyvolávat otázky, zdali není narušen sluch. Někdy se však u osob s touto diagnózou objevuje reakce na velice slabé zvuky.

Z řady životopisů jedinců s Aspergerovým syndromem vyplývá, že tito lidé mívají potíže s tím, aby se dokázali soustředit na hlas jednoho člověka, pokud jich v jejich bezprostředním okolí hovoří více, případně zjišťují, že projev daného člověka vnímají chybně (Atwood, 2012, s. 82).

Zvláštnosti ve smyslovém vnímání se objevují napříč AS. Dítě nemá potřebu informovat o svých, pro nás neobvyklých, zkušenostech se smyslovým vnímáním, protože je sám nevnímá jako „neobvyklé“ (Boyd in Vitásková a kol. 2016).

2.4 Komunikační dovednosti u dětí s Aspergerovým syndromem v porovnání s typickým vývojem

Zahraniční studie zaměřující se na měření jazykových schopností dětí s Aspergerovým syndromem ve srovnání s dětmi s typickým vývojem je založena na výzkumu, který probíhal tak, že skupina dětí byla testována na slovní zásobu, schopnost pojmenování, hledání slov, fonologické zpracování, porozumění instrukcím a porozumění větám. Výsledky byly následující. Děti s AS dosáhly nižších výsledků než děti bez AS pouze v oblastech porozumění instrukcím a fonologickém zpracování. Naopak, výsledky v dalších jazykových schopnostech, jako je plynulost řeči nebo opakování slov a vět, nevykazovaly významné rozdíly mezi oběma skupinami. Porozumění větám nebylo ovlivněno hlukem v pozadí a výsledky naznačují, že lingvistické zpracování struktur vět není u dětí s AS problematické. Obtíže dětí s AS v porozumění instrukcím a fonologickém zpracování mohou být spojeny s deficitem v exekutivních funkcích, jako je paměť, plánování a samoregulace. Výsledky studie naznačují, že jazyková kompetence je složitým faktorem, který je třeba zohlednit při zkoumání obtíží v sociální interakci u dětí s AS (Saalasti et al. 2008).

Dle Howlin in Vításková a Kytnarová (2017) mají osoby s AS oproti dětem s typickým vývojem problém se způsobem používání slov v komunikaci. Hlavním problémem je nedostatečná schopnost navazovat a později i udržovat vzájemnou interakci či sociální vztahy tak, aby obě strany mohly přispívat a reagovat na příspěvky druhých, toto chování má řadu důsledků, například potíže s nasloucháním komunikačnímu partnerovi, absence zainteresovanosti na tom, co říká druhý člověk, nebo nevhodné chování při komunikaci, což může zahrnovat nedodržování vhodné vzdálenosti při komunikaci – narušování osobního prostoru komunikačního partnera, nebo jednostranný monolog osoby s AS o tématu, které ho zajímá.

3. Praktická část

3.1 Cíl praktické části

Praktická část bakalářské práce je zaměřena na porovnání komunikačních dovedností u dětí s PAS, konkrétně s Aspergerovým syndromem, s dětmi s typickým vývojem.

Hlavním cílem výzkumného šetření je posouzení odlišností v komunikačních dovednostech u dvou dětí s AS a u dvou dětí s typickým vývojem pomocí dvou kazuistik zaměřených na charakterizaci řečových schopností. V návaznosti na hlavní výzkumný cíl byly stanoveny také dílčí výzkumné cíle.

Dílčí cíle:

1. Interpretace rozdílů v komunikaci v receptivní složce řeči.
2. Interpretace rozdílů v komunikaci v expresivní složce řeči.
3. Interpretace rozdílů v komunikaci v neverbální složce řeči.

Výzkumné šetření bude probíhat formou rozhovor, dle Edukačně hodnotícího profilu dítěte s PAS do 7 let.

3.2 Výzkumné otázky

Výzkumné otázky jsou zaměřeny na vývoj řeči u dětí s AS v porovnání s dětmi s typickým vývojem a zabývají se receptivními, expresivními a neverbálními aspekty řeči. Otázky byly tvořeny podle knihy Edukačně hodnotící profil dítěte do 7 let (Čadilová, Žampachová, 2012).

V rámci receptivní složky řeči je zkoumáno, *v jakém věku dítě dokázalo pojmenovat a ukázat na zvířata*, tato dovednost je dle Edukačně hodnotícího profilu dítěte s PAS do 7 let dosažitelná ve třech letech. Dále se prostřednictvím otázek dostaneme k informaci, *kdy bylo dítě schopno porozumět humoru*, což může poskytnout vhled do sociálního porozumění dítěte, dle zmiňovaného Edukačně hodnotícího profilu umí dítě porozumět humoru v pěti letech (Čadilová, Žampachová, 2012).

Expresivní složka řeči se zaměřuje na otázky, *v kolika letech řeklo dítě první slovo spolu s tím, jaké to první slovo bylo.* Další otázkou z rozhovoru je získána informace, *kdy znalo dítě první rýmovačku.* Dalšími otázkami z expresivní oblasti řeči jsou *v kolika letech dokázalo dítě odpovědět na otázku, „jak se jmenuješ?“* A od jakého věku začalo dítě klást otázku „*proč?*“.

Expresivní složka řeči může být doprovázena neverbálními gesty a signály, které dítě používá k posílení verbálních sdělení, proto je součástí otázek v rozhovoru i otázka na to *jaká specifická gesta, která dítě používalo jako doprovod řeči.*

3.3 Metodologie

Tento výzkum se zaměřuje na porovnání komunikačních dovedností dětí s PAS, konkrétně s AS, s dětmi s typickým vývojem. Pro účely práce byl zvolen kvalitativní přístup. Pro zkoumání komunikačních dovedností u všech dětí byly využity rozhovory s některým ze zákonných zástupců dítěte, v případě této práce konkrétně od dvou matek, každá z nich má dvě děti s tím, že jedno z nich má AS a druhé má typický vývoj. Mezi kvalitativní metody patří strukturovaný, polostrukturovaný a nestrukturovaný rozhovor. Pro účely výzkumu v bakalářské práci byl zvolen polostrukturovaný rozhovor. Tento typ rozhovoru byl zvolen, protože umožňuje držet se předem nachystaného seznamu témat, ale zároveň poskytuje prostor pro doplňující otázky, které vyvstanou přímo z konkrétních rozhovorů. V případě, že to bylo třeba, byly předpřipravené otázky doplněny o nějaké doplňující otázky. Z toho důvodu je výsledná analýza bohatší.

Struktura rozhovorů:

1. Příprava otázek
2. Vyhledání vyhovujících respondentů
3. Domluva s respondenty a podpis informovaného souhlasu
4. Samotný rozhovor
5. Zpracování kazuistik a závěrů

Respondenti do výzkumu v rámci bakalářské práce byli hledáni pomocí aplikace Facebook. prostřednictvím této aplikace byl vložen příspěvek na který reagovala skupina lidí, z této skupiny byly vybrány osoby, které splňovaly požadavky. Cílem bylo najít takové rodiče, kteří mají dvě děti, jedno s Aspergerovým syndromem a druhé s typickým vývojem. A to z důvodu, že tím, že děti vyrůstaly ve stejné domácnosti, měly nejvyšší šanci na podobné

podmínky při výchově, tudíž by měly mít výsledky vyšší výpovědní hodnotu. V případě dvou dětí z jiného rodinného prostředí by byly informace také hodnotné, ale výsledky by výrazně ovlivnilo odlišné rodinné zázemí. Na příspěvek reagovalo několik lidí, avšak pouze někteří ze zájemců byli vyhovující. Jako vzorek byly tedy vybrány čtyři děti. Dvě s AS a dvě s typickým vývojem. Níže uvedené kazuistiky vycházející z rozhovorů obsahují pouze pohlaví dítěte, ze kterého nelze určit totožnost, U obou dětí s AS byla uvedena diagnóza, u všech zúčastněných dětí byla uvedena rodinná a osobní anamnéza a také charakteristika řečového vývoje s tím spojených komunikačních dovedností.

První rozhovor proběhl prostřednictvím internetové aplikace MS Teams z důvodu časového vytížení a dálky vzdálenosti bydliště. Rozhovor byl nahráván prostřednictvím záznamu na zmíněné aplikaci. Rozhovor proběhl s matkou dvou dětí. Syn má diagnostikovaný AS a dcera má typický vývoj. Matka popisuje genezi jejich komunikačních dovedností. Rozhovor proběhl 16. 6. 2023. Z nahrávky získané prostřednictvím Teams byla následně vytvořena deskripce výzkumného vzorku. Rozhovory byly přepsány do spisovného českého jazyka pro usnadnění čtení. Žádné informace nebyly změněny, žádné důležité informace nebyly smazány. Osobní údaje dětí jsou v této práci anonymizované z důvodu skryté identity dětí. Transkripce výzkumného vzorku může být dle podepsaného informovaného souhlasu přístupna pouze komisi při obhajobě bakalářské práce.

Druhý rozhovor proběhl při osobním setkání s matkou dvou dívek. Starší dcera má diagnostikovaný AS a mladší dcera má typický vývoj. Matka popisuje genezi jejich komunikačních dovedností. Rozhovor proběhl osobně 20.11.2023. Z rozhovoru a získané nahrávky z tohoto rozhovoru byla následně vytvořena deskripce výzkumného vzorku. Tento rozhovor byl upraven dle stejných pravidel jako předešlý. Osobní údaje dívek jsou v této práci anonymizované, z důvodu zachování skryté identity dětí. I u tohoto rozhovoru může být transkripce výzkumného vzorku dle informovaného souhlasu přístupna pouze komisi při obhajobě bakalářské práce.

Ze získaných rozhovorů byly vypracovány čtyři kazuistiky pojednávající o vývoji řeči každého z dětí. Tyto kazuistiky posloužily jako materiál, ze kterého bylo vypracováno porovnání dětí mezi sebou: porovnání mezi sourozenci, porovnání mezi sestrami, také porovnání obou dětí s AS a porovnání dětí s typickým vývojem. Na závěr byly vypracovány závěry z výsledků šetření.

Všichni účastníci výzkumu před zahájením rozhovorů podepsali informovaný souhlas o účasti ve studii a byli seznámeni s průběhem šetření. Studie byla navržena a uskutečněna v souladu s normou PDF-B-23/13. Informovaný souhlas je součástí Přílohy 1.

3.4 Kazuistiky

3.4.1 Kazuistika 1

Dítě: Chlapec narozen v roce 2017 (v době rozhovoru mu bylo šest let).

Diagnóza: Aspergerův syndrom

Z **rodinné anamnézy** vyplývá, že chlapec žije v úplné rodině společně s matkou, otcem a mladší sestrou. Chlapec je bratrem dívky z Kazuistiky 2

Osobní anamnéza:

Chlapec je narozen v roce 2017 jako prvorozené dítě. Na začátku života se vývoj chlapce jevil v normě, zdál se šikovnější než ostatní děti, matka zpozorovala, že si pamatoval hodně informací. Problémy se objevovaly v oblasti pohybu. Při vstupu do mateřské školy se ukázalo, že se chová odlišně než jiné děti. Toto byl pro rodiče první signál, že by měli s chlapcem navštívit psychologa. Při návštěvě psycholog vyslovil podezření na Aspergerův syndrom. AS mu bylo diagnostikováno v roce 2022 u psychiatra, definitivní diagnóza byla určena v květnu roku 2023. Celý proces stanovení diagnózy byl prodloužen z důvodu propuknutí pandemie Covid 19.

Chlapec dochází do mateřské školy pro děti se zrakovým postižením z důvodu vysokých dioptrií. Díky nižšímu počtu dětí ve třídě mu pobyt ve škole vyhovuje. V mateřské škole bylo zřejmé, že chlapec v porovnání s ostatními dětmi projevuje různé anomálie. Neuměl si hrát a celkově jednat s dětmi.

Receptivní složka řeči:

Matka v rozhovoru popsala, že chlapec nikdy neukazoval, ale byl schopen v 11 měsících pojmenovat různá exotická i běžná zvířata, je pravděpodobné, že se jedná o jeden z chlapcových speciálních zájmů. Na narozeninové oslavě prvního roku předváděl zvuky zvířat. Ve dvou letech zvířata dokázal řadit do řady a přiřazovat k nim čísla. Chlapec má výbornou paměť a encyklopedické znalosti se projevují například ve zmiňované oblasti exotických zvířat.

Humorné situace vnímá, ale má specifický smysl pro humor, používá opaky. Vtip dle matky nejspíš pochopit vyloženě nedokáže, například má problém s dvojsmysly. Kolem tří a půl let už humorné situace byl ale schopen vnímat. Má svůj specifický typ humoru – používá antonyma.

Expresivní složka řeči:

V jedenácti měsících vyslovil první slovo „táta“. V půl roce opakoval slabiky a postupně řeč rozvíjel. Rád poslouchal čtení a uměl vyjmenovat spoustu zvířat. První větu řekl ve 22. měsíci, tyto věty opakoval, když je slyšel, ne že by je vymýšlel sám. Konkrétně řekl: „A je to.“ Druhá věta byla: „Co to bouchlo.“ Ve dvou letech začal chlapec opakovat první slova. O půl roku později opakoval i básničky. Měl netypickou paměť, uměl nazpaměť přečíst dlouhé básničky a pohádky. Na otázku „*jak se jmenuješ?*“ se naučil odpovídat ve třech letech. Otázku „*proč?*“ nikdy nekladl. Chlapec se vyjadřuje monotónně a roboticky, prozódie řeči není typická. Dlouho o sobě také mluvil v druhé osobě. Nikdy matku neoslovoval „*mámo/maminko*“ to se naučil až v roce 2023. Chlapec vykazuje encyklopedické znalosti, opakuje stále stejné vzorce a pamatuje si ulice, které mají kolem místa bydliště.

Neverbální signály:

Nadšení a radost se u chlapce demonstruje prostřednictvím napětí. V roce 2023 se u něj při frustraci projevují tendence kousnout matku nebo sebe do vlastní ruky.

3.4.2 Kazuistika 2

Dítě: Dívka s typickým vývojem narozena v roce 2019.

Rodinná anamnéza:

Dívka pochází z úplné rodiny skládající se z matky, otce a bratra s Aspergerovým syndromem. Je sestrou chlapce z kazuistiky 1.

Osobní anamnéza:

Dívka se narodila v roce 2019, od dětství projevovala typický vývoj. Dívka navštěvuje běžnou mateřskou školu. Od narození je oproti bratrovi usměvavější i celkově pohybově nadanější. Cítí rytmus.

Receptivní složka řeči:

Dívka si pletla zvuky zvířátek, avšak oproti bratrovi na zvířata ukazovala. Dívka si pletla zvuky, ale pojmenovat zvířata dokázala ve dvou letech. Dle matky ani v necelých čtyřech letech dívka nedokáže vyjmenovat všechna zvířátka. Nevyhledávala knihy. Dívka má schopnost chápat ironii i nějaké vtipy, je to pro ni přirozené.

Expresivní řeč:

První slovo řekla dívka v jednom roce. Konkrétně to bylo slovo „táta“. Vytvářet souvětí začala sama a nepotřebovala vysvětlování. Dívka i správně skloňuje bez delšího učení. S básničkami začala až v mateřské škole ve třech letech. Učila se je poměrně rychle a ze školy si je dobře pamatovala. Pamatovala si jak básničky, tak písničky. Svoje jméno i příjmení dokázala sdělit ostatním ve třech letech. Od dvou let hojně používala otázku „proč“? Toto období trvalo kolem jednoho roku. Dívka s typickým vývojem užívá prozódii řeči, dle matky řeč není tak robotická a monotónní jako u bratra.

Neverbální signály:

Dívka vhodně užívá neverbální signály po dosažení svého. Dle matky umí její dcera použít úsměv, pokud něco potřebuje. Dokáže vycítit, kdy jí tato činnost může pomoci k dosažení jejího cíle.

3.4.3 Kazuistika 3

Dítě: Dívka narozena roku 1999, rozhovor byl prováděn na základě detailních zápisů matky z období dětství dcery.

Rodinná anamnéza:

Dívka žije v úplné rodinně společně se sestrou s typickým vývojem, matkou a otcem. Je sestrou dívky z kazuistiky 4.

Osobní anamnéza:

Dívka byla v raném dětství plačtivá a v prvních třech měsících života dle slov matky neutišitelná. Nevykazovala vysokou potřebu spánku. V dětství byla nedůvěřivá a extrémně negativně reagovala na cizí lidi, nevyhledávala společenský kontakt či společnost více osob. Fyzický kontakt a dotek jí je nepříjemný. Problémy se u ní vyskytovaly v oblasti hrubé motoriky a pohybu, naopak jemná motorika byla na velmi dobré úrovni. Dívka při větší sociální

zátěži upadala do záchvatů, nejsilnější se objevovaly kolem osmého roku věku. Aspergerův syndrom jí byl diagnostikován v 17 letech, prvně si ho z literatury diagnostikovala sama a později potvrdil diagnózu klinický psycholog. Následně jí byl AS diagnostikován ve Fakultní nemocnici v Motole. Na základě diagnózy byl sestaven IVP, pak probíhala distanční výuka na základě potvrzení z pedagogicko-psychologické porady (PPP).

Dívka měla problémy s adaptací v mateřské škole, byla osamocená. Docházela do běžné mateřské školy. Do školy nezapadala a nudila se v ní. Situace se trochu uklidnila nástupem druhé dcery do stejné mateřské školy.

Receptivní řeč:

V deseti měsících věděla, jak dělá pejsek, kočička, medvídek a prasátko. Nikdy však moc na zvířata neukazovala. Humoru nikdy úplně neporozuměla, v dětství ani v dospělosti. Ve třech letech uměla přečíst všechna písmena abecedy. Ve třech letech dokázala poznat všechna písmena z abecedy, a rozeznat je i v terénu. Ve čtrnácti měsících uměla počítat do tří.

Expresivní řeč:

První slovo řekla v pěti měsících a to slovo „děda“, v sedmi měsících říkala „máma.“ Ve čtrnácti měsících používala krátká slovní spojení a skloňuje. V pozdějším věku bylo potvrzeno, že má dívka verbální IQ 147. Ve čtrnácti měsících doplňovala rýmováčky a v patnácti měsících zpívala první písničky. V patnácti měsících také dokázala říct, jak se jmenuje, a sama si vymyslela přezdívku. Otázku „proč?“ v předškolním věku nepoužívala.

Neverbální komunikace

Dívka při mluvení držela prsty u oka a mrkala, aby vnímala dotyk řas na prstu. Také se uklidňovala kolébáním. Kolem osmého roku věku upadala do záchvatů při velké zátěži.

3.4.4 Kazuistika 4

Dítě: Dívka se narodila v roce 2002.

Rodinná anamnéza:

Dívka je sestrou dívky s Aspergerovým syndromem z kazuistiky 3. Stejně jako sestra žije v úplné rodinně s matkou, otcem a sestrou.

Osobní anamnéza:

Dívka je od dětství společenská a sama navazuje kontakt s lidmi i zvířaty. Nevadí jí hluk ani víc lidí. Má ráda zvířata. Od narození neprojevovala žádné známky netypického vývoje.

Docházela do běžné MŠ společně se svojí starší sestrou.

Receptivní řeč:

V jednom roce uměla dívka pojmenovat a ukázat pejska, v patnácti měsících kočku. Humoru rozumí, v dětství byla společensky oblíbená a s dětmi se dokázala smát i ostatní rozesmát. Matka s ní moc nežertovala.

Expresivní řeč:

První slova řekla v sedmi měsících, a to slova „máma“ a „bába“. V 15 měsících používá složitější slova jako „bunda“ nebo „loupák“. Skloňuje od šestnáctého měsíce. Ve 22 měsících začíná tvořit souvětí. V roce a půl zpívá první písničku a následně i vymýšlí své vlastní písničky. Na otázku „jak se jmenuje“, dokázala odpovědět ve 20 měsících. Otázku „proč“? nikdy nekladla.

Neverbální komunikace:

Brzy se naučila „pápá“ a naučila se i další typická gesta v mateřské škole. Speciální gesta nepoužívala, ale neverbální komunikaci měla v normě. Prozódie řeči byla vždy v normě.

3.5 Výsledky výzkumného šetření

3.5.1 První rozhovor, porovnání sourozenců

Z prvního rozhovoru je patrné, že sourozenec s Aspergerovým syndromem vykazoval vyšší komunikační schopnosti v oblasti verbální stránky řeči a znalosti zvířat již ve velmi raném věku. Konkrétně v 11 měsících dokázal zvířata pojmenovat, nikdy na ně však neukazoval. První slovo řekl v 11 měsících přesně, a to konkrétně slovo „táta“. První větu dokázal vytvořit v roce a devíti měsících. Ve dvou letech začal opakovat první slova a ve dvou a půl letech i básničky. Chlapec má tendenci mluvit monotónně a opakovaně hovořit o tématech, které ho zajímají, s menší schopností přirozené prozodie řeči. Projevuje fixaci na opakování informací. Na otázku „*jak se jmenuješ?*“ odpověděl v období před třetím rokem. Období otázek „*proč?*“ u něj vůbec nenastalo. Chlapec má obtíže s porozuměním sociálním signálům, humorné situace vnímá, ale ne vždy pochopí jejich význam. Je pozorný, co se týče detailů. V nízkém věku projevoval encyklopedické znalosti v určitých oblastech, například v oblasti exotických zvířat.

Naproti tomu sestra s typickým vývojem se v řeči a znalostech zvířat rozvíjela později než její bratr, ale oproti němu na zvířata ukazovala. Měla schopnost chápat žert/humor již ve 3 letech. První slovo řekla o něco později než její sourozenec, a to kolem jednoho roku. První rýmovačku se také naučila později, a to ve třech letech. Dívka má více variabilní projev řeči a dokáže komunikovat s vyjadřováním emocí, užívá i správnou prozodii řeči. Používá různá gesta jako doprovod řeči. Chápe ironii a vtipky dle matky už ve třech letech. Projevuje větší sociální interakci a má tendenci vyhledávat kontakt s lidmi kolem sebe, chce komunikovat s lidmi ve svém okolí. Na rozdíl od bratra kladla otázku „*proč?*“ už od dvou let.

3.5.2 Druhý rozhovor: porovnání mezi sestrami

Starší sestra měla problémy s adaptací ve škole a hůře navazovala sociální kontakty. Projevovala a dle matky stále projevuje neporozumění humoru. Rozvoj řeči byl atypický, dívka extrémně brzy mluvila, a to konkrétně v pěti měsících. V nízkém věku znala velké množství slov, vynikala také v oblasti matematických operací. I z logického hlediska byly její výkony nadprůměrné. Co se týče ukazování a pojmenování zvířat, dívka nikdy moc neukazovala a pojmenovat je dokázala, ale matka neví přesně kdy. Vykazovala encyklopedické znalosti a specifické zájmy už od raného věku. V pozdějších letech bylo u dívky zjištěno nadprůměrné IQ s nerovným profilem, čemuž v dětství například rozvoj řeči naznačoval. První rýmovačku znala ve čtrnácti měsících, své jméno dokázala říct v 15 měsících. Otázku „*proč?*“ nekladla nikdy.

Mladší sestra byla více společenská a v porovnání se starší sestrou snáze navazovala kontakty s lidmi ve svém okolí, kontakty také oproti sestře aktivně vyhledávala. V oblasti humoru nevykazuje obtíže a chápe jej bez problému a zcela přirozeně. Rozvoj řeči byl ve srovnání obou sourozenců pomalejší, avšak postupně se dostala na podobnou úroveň jako její starší sestra s AS. Mladší sestra nevykazovala encyklopedické znalosti ani specifické zájmy. Na zvířata ukazovala, a i je pojmenovávala, a konkrétně v 15 měsících, ani tato dívka nekladla otázku „*proč?*“.

3.5.3 Porovnání obou dětí s Aspergerovým syndromem

Obě děti s poruchou autistického spektra dle rozhovorů vykazují plno společných rysů. Například v oblasti sociální interakce projevovala dívka od raného věku problémy se sociální integrací, plačtivost a negativní reakce na okolí, zvláště pak nedůvěru vůči lidem. Problémy se projevovaly i v oblasti fyzického kontaktu a v adaptaci na nové situace, například pobyt v mateřské škole byl problematický. Chlapec oproti tomu byl méně sociálně izolovaný, přesto však vykazoval problémy s fyzickým kontaktem nebo adaptací na nové prostředí. V mateřské škole si neuměl hrát a jednat s dětmi. Začala se u něj projevovat agrese vůči matce i vůči sobě, a to konkrétně v podobě kousání.

Dívka měla předčasný vývoj řeči a dosahovala nadprůměrných verbálních dovedností. Už v pěti měsících dokázala říct první slovo a to konkrétně "deda" a ve 14 měsících počítala do tří. V pozdějším věku bylo zjištěno, že její verbální IQ je 147. Dívka začala doplňovat básničky a opakovat písničky dříve než chlapec, který měl oproti dívce taktéž trochu pomalejší vývoj řeči. Pojmenovávat zvířata začal kolem 15. měsíce. První slovo řekl v 11 měsících, na otázku „*jak se jmenuješ?*“ odpověděl až před třetími narozeninami. Ani jedno z dětí nekladlo otázku „*proč?*“.

Co se týče porozumění humoru, chlapec byl v pozdějším věku schopen humor registrovat, někdy na něj i částečně adekvátně reagovat. Dle rodičů mu však nikdy pořádně nerozuměl. Dívka v předškolním věku humoru nerozuměla. Společným rysem je, že ani jedno z dětí s AS neukazovalo zvířata, pouze je pojmenovávalo.

Radost se u chlapce pomocí neverbálních projevů demonstruje napětím při radosti, dívka při mluvení držela prstíky u oka a mrkala, vnímala dotyk řas na prstu, byl to uklidňovací rituál. Také se často kolébala. Obě děti s Aspergerovým syndromem neužívají neverbální signály typicky.

Tato srovnání naznačují variabilitu projevů Aspergerova syndromu u jednotlivých osob a ukazuje, že každé dítě s tímto syndromem může mít odlišné zkušenosti a potřeby, přestože se některé projevy poměrně shodují. Z porovnání je zřejmé, že děvče je zdatnější v receptivní i expresivní složce řeči, avšak chlapec zase projevuje ve srovnání s dívkou lepší sociální adaptaci.

3.5.4 Porovnání dětí s typickým vývojem

Dívka z prvního rozhovoru si pletla zvuky zvířátek, ale ve dvou letech na ně jak ukazovala, tak je i pojmenovávala. Humoru dívka rozumí bez problémů. První slovo dokázala vyslovit v jednom roce. Kolem tří let začala s básničkami při příležitosti nástupu do mateřské školy. Otázku „*proč?*“, kladla od dvou asi do tří let. Ve třech letech také dokázala odpovědět na otázku „*jak se jmenuješ?*“. Dívka správně užívala jak prozódii řeči, tak i používala různá gesta a mimiku jako doprovod řeči.

Dívka z druhého rozhovoru vykazovala rychlejší vývoj v oblasti expresivní i receptivní řeči. V jednom roce byla schopna pojmenovat a ukázat na pejska a později i na kočičku. Stejně jako druhé dítě s typickým vývojem humoru rozumí bez obtíží. První slovo vyslovila v sedmi měsících. Co se týče básniček, v roce a půl zpívala písničky, a i sama vymýšlela básničky. Na otázku: „*jak se jmenuješ?*“ dokázala oproti druhé dívce odpovědět dříve, a to už ve dvaceti měsících. Na rozdíl od první dívky otázku „*proč?*“ příliš nekladla. Obě děti používaly správně prozódii řeči a celkově užívaly neverbální komunikaci jako doprovod řeči.

3.6 Diskuse

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo porovnat komunikační dovednosti u dvou dětí s Aspergerovým syndromem a u dvou dětí s typickým vývojem, a to za pomoci vzniklých kazuistik zaměřených na řečové schopnosti výše zmíněných dětí. Třemi dílčími cíli ve výzkumné části bakalářské práce jsou interpretace rozdílů v komunikaci v receptivní, expresivní a neverbální složce řeči.

Z výsledků rozhovorů vyplývá, že obě děti s Aspergerovým syndromem vykazují určitá specifika v komunikaci. Obě děti s Aspergerovým syndromem měly obtíže s porozuměním humoru a vtípu. Z výzkumu vyplývá, že adaptace na různé sociální situace je u nich pomalejší a je třeba jim dát více času na začlenění do skupiny. Je třeba jim pomoci s porozuměním neverbálních signálů, to hlavně z důvodu, že tyto obtíže mohou ovlivnit schopnost navazovat a udržovat mezilidské vztahy a případně ovlivnit kvalitu zmíněných vztahů. Oproti tomu děti s typickým vývojem jsou v komunikaci o poznání flexibilnější, není u nich patrný problém s navazováním sociálních interakcí, a to jak s vrstevníky, tak celkově s lidmi v jejich okolí. Z kazuistik vyplývá, že děti s typickým vývojem mají lepší schopnost chápat humor a neverbální signály či projevy chování.

Zajímavým výstupem z oblasti receptivní složky řeči je zjištění, že ani jedno z dětí s AS neukazovalo na například zmíněná zvířátka. Dívka i chlapec dokázali bez obtíží zvířata pojmenovat, ale ukazování ani u jednoho nebylo zaznamenáno. Děti s typickým vývojem na rozdíl od svých sourozenců ukazovaly. Informace o humoru byly již zmíněny v předešlém odstavci.

V oblasti vývoje expresivní složky řeči se projevilo, že obě děti s AS začaly mluvit dříve než jejich sourozenci. Rozdíl ve verbální komunikaci všech čtyřech dětí však mohou být způsobeny rozdílným inteligenčním kvocientem, který není u tří ze čtyř dětí známý. V oblasti expresivní složky řeči se ukázal také zajímavý výstup, ani jedno z dětí s AS nepoužívalo otázku „proč?“. Z výzkumného šetření však vyplývá, že tuto otázku neužívala i jedna z dívek s typickým vývojem.

Co se týče neverbální komunikace bylo by třeba tuto oblast prozkoumat hlouběji. Výzkumné šetření poukazuje na fakt, že obě děti s Aspergerovým syndromem v případě frustrace upadají do potřeby sebepoškození. U dívky se frustrace demonstrovala v pozdějších letech v podobě záchvatů a u chlapce v podobě kousání do sebe či matky.

Data z výzkumu naznačují existenci podskupiny v rámci dětí s AS, které se vyznačují brzkým vývojem řeči. Jeví se, že by některé z těchto dětí mohly mít celkový fenotyp, který se podobá neverbální poruše učení.

Kazuistiky demonstrují, že se příznaky autismu mohou měnit s věkem, z čehož vyplývá, že je třeba přezkoumávat, jaký typ podpory tyto děti potřebují.

3.7 Nedostatky a klady studie

Mezi nedostatky studie patří odlišné pohlaví dětí, a to kvůli určitým sociálním rozdílům, odlišnému komunikačnímu stylu. Mezi další nedostatek patří, že při obou rozhovorech matky uvedly menší množství informací o typicky se vyvíjejících dětech, největším problémem byla neschopnost vzpomenout si na některé informace a přesná data. Pro objektivnější výsledky by bylo třeba znát inteligenční kvocient všech zúčastněných dětí, ideálně jak verbální, tak prostorovou složku. V případě výzkumného šetření k této bakalářské práci byla k dispozici informace o IQ pouze u dívky s Aspergerovým syndromem. K získání objektivnějších výsledků by byly taktéž vhodnější informace od více respondentů, například od pedagogů z mateřských škol.

Mezi klady bakalářské práce patří, že se výzkumu účastnili sourozenci, kteří vyrůstali ve stejném prostředí, pravděpodobně měli podobné možnosti rozvoje v různých oblastech. Výhodou je také, že rozhovory byly prováděny s rodiči, kteří mají o svých dětech nejvíce informací a mohou posoudit jejich schopnosti v různých prostředích a oblastech. Zvolený typ polostrukturovaného rozhovoru poskytl možnost doptávat se na doplňující informace, což se ukázalo jako užitečné. Dalším užitečným aspektem se také jeví, že jedna z dvojic sourozenců už vyrostla z předškolního věku, díky čemuž víme, že dívka s AS má vysoké verbální IQ, což vysvětluje její konkrétní vývoj řeči. Kazuistiky totiž demonstrují změnu příznaků během vývoje.

Závěr

Hlavním cílem bakalářské práce bylo posouzení odlišnosti v komunikačních dovednostech u dvou dětí s AS a u dvou dětí s typickým vývojem.

Aspergerův syndrom se projevuje symptomy, které se odrážejí v oblasti komunikace. Již zmíněná komunikační dovednost je klíčová při sociálních interakcích i mezilidských vztazích. Lidé s AS mají v oblasti komunikace různé nedostatky. Obtíže se mohou kupříkladu, objevovat v pochopení účelu komunikace, nechápáním neverbálních signálů a neschopnost posoudit, zda se například komunikační partner nudí, protože mu osoba s AS povídá několik hodin o svém předmětu zájmu. Je tedy velice důležité tyto lidi směřovat tak, aby byli schopni co nejvíce rozvinout svůj potenciál.

Bakalářská práce je rozdělena na dvě části. První část prezentuje dvě teoretické kapitoly. První z nich se zabývá předškolním věkem, komunikací a vývojem řeči – ontogenezí od narození do cca šesti let. Druhá kapitola teoretické části bakalářské práce se zabývá Aspergerovým syndromem. Obsahuje charakteristiku a stručný historický popis vzniku diagnostiky Aspergerova syndromu. Dále uvádí diagnostická kritéria zaměřená na komunikační dovednost. Druhá kapitola také informuje, jak probíhá vývoj a způsob řeči u lidí s touto diagnózou, a také se zabývá projevem AS a detailně se zaměřuje hlavně na oblast projevů Aspergerova syndromu v komunikaci.

Druhá část je věnována výzkumnému šetření. Pro účely práce byly vybrány dva páry sourozenců, konkrétně bratr s AS a jeho sestra s typickým vývojem, o kterých poskytla rozhovor jejich matka. První dvojici doplnil pár sester, o kterých rozhovor poskytla jejich matka. Na základě rozhovorů byly následně vypracovány čtyři kazuistiky. Ze získaných dat byla vypracována porovnání jednotlivých dětí mezi sebou. V praktické části bakalářské práce byly demonstrovány zjevné podobnosti v komunikačních dovednostech dvou dětí s Aspergerovým syndromem, ale také podobnosti ve vývoji párů sourozenců, jeden z párů sourozenců dosahoval vyšší verbální úrovně v nižším věku než druhý pár. Děti s AS měly obecně obtíže v používání verbální řeči pro sociální účely, což se u dětí s typickým vývojem jako problém nejevilo.

Jak z výše uvedeného zkoumání vyplynulo, další práce by se mohly věnovat těmto tématům. Zkoumání, jakým způsobem vývoj řeči u dětí s AS koreluje s dalšími příznaky

autismu. Například jestli se u některých jedinců, u kterých se vyvinula řeč předčasně, mají více repetitivní chování, vyšší celkové IQ apod.

Další možností je zkoumat, zdali děti s AS, kteří mají sourozence, kteří lépe ovládají řeč a sociální komunikaci, mají tendence mít menší postižení v těchto oblastech. Nebo naopak, zda jsou sourozenci dětí s postižením v těchto oblastech o něco horší ve srovnání s běžnou populací.

Dalším zajímavým tématem se jeví zkoumání toho, zda dokáží děti s vysokým IQ lépe kompenzovat potíže v komunikaci a pokud dokáží, jak jim pomoci s hledáním a aplikováním těchto kompenzačních mechanismů.

Posledním navrhovaným tématem pro výzkum je, zdali mají sourozenci v důsledku rozdílného způsobu komunikace a komunikačních schopností tendenci mít horší vztah, trávit společně méně času a méně si spolu hrát.

Zdroje

ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. Speciální pedagogika (Portál). Praha: Portál, 2005. ISBN 80-717-8979-8.

ATTWOOD, Tony. *Aspergerův syndrom: porucha sociálních vztahů a komunikace*. Vyd. 2. Speciální pedagogika (Portál). Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-262-0193-9.

BOUKALOVÁ, Hedvika; CERNA, Ondřej; SEDLÁČEK, Mojmír a Eva ŠÍROVÁ, *Psychologie komunikace*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2023. ISBN 978-80-271-1388-0.

BYTEŠNÍKOVÁ, Ilona. *Komunikace dětí předškolního věku*. Pedagogika (Grada). Praha: Grada, 2012. ISBN 978-80-247-3008-0.

ČADILOVÁ, Věra a ŽAMPACHOVÁ, Zuzana. *Edukačně-hodnotící profil dítěte s poruchou autistického spektra: [(do 7 let)]*. 3. vyd. Praha: Asociace pomáhající lidem s autismem – APLA Praha, střední Čechy, c2012. ISBN 978-80-87690-20-8.

Diagnostic and statistical manual of mental disorders DSM-5tm. 5th ed. Washington, DC: American Psychiatric Publishing, c2013. ISBN 978-0-89042-555-8.

HOSSEINI, Seyed Alireza a MOLLA, Mohammed. *Asperger Syndrome*. Online. In: StatPearls. 2024 Jan., Last Update: April 20, 2023, Dostupné z: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK557548/>. [cit. 2024-04-16].

JANOUSEK, Jaromír. *Psychologické základy verbální komunikace: projevy psychických funkcí ve verbální komunikaci, významová dynamika a struktura komunikačního aktu, komunikace písemná, ženská, mužská, virtuální, vnitřní kooperace a vnitřní řeč ve verbální komunikaci*. Psyché (Grada). Praha: Grada, 2015. ISBN 978-80-247-4295-3.

SAALASTI, Satu; LEPISTÖ, Tuulia; TOPPILA, Esko; KUJALA, Teija; LAAKSO, Minna et al. *Language Abilities of Children with Asperger Syndrome*. Online. *Journal of Autism and Developmental Disorders*. 2008, roč. 38, č. 8, s. 1574-1580. ISSN 0162-3257. Dostupné z: <https://doi.org/10.1007/s10803-008-0540-3>. [cit. 2024-04-16].

ŠMELOVÁ, Eva a PRÁŠILOVÁ, Michaela. *Didaktika předškolního vzdělávání*. Praha: Portál, 2018. ISBN 978-80-262-1302-4.

THOROVÁ, Kateřina. *Poruchy autistického spektra*. Rozšířené a přepracované vydání. Praha: Portál, 2016. ISBN 978-80-262-0768-9.

THOROVÁ, Kateřina. *Vývojová psychologie: proměny lidské psychiky od početí po smrt*. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0714-6.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie: dětství a dospívání*. Vydání druhé, doplněné a přepracované. Praha: Karolinum, 2012. ISBN 978-80-246-2153-1.

VÁGNEROVÁ, Marie a LISÁ. *Vývojová psychologie*. Vydání třetí, přepracované a doplněné. ISBN 978-80-246-4961-0.

VITÁSKOVÁ, Kateřina. *Komunikační, jazykové a orofaciální procesy v logopedii*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta, 2018. ISBN 978-80-244-5466-5.

VITÁSKOVÁ, Kateřina. *Fylogeneze a ontogeneze řeči*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2013. ISBN 978-80-244-3717-0.

VITÁSKOVÁ, Kateřina a KYTNAROVÁ, Lucie. *Pragmatická jazyková rovina u osob s poruchami autistického spektra: (hodnocení pragmatické jazykové roviny u osob s poruchami autistického spektra z pohledu logopeda)*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017. ISBN 978-80-244-5214-2.

VITÁSKOVÁ, Kateřina a KYTNAROVÁ, Lucie. *The evaluation of pragmatic level of language in children with autism spectrum disorder: (the perspective of a speech and language therapist)*. Olomouc: Palacký University Olomouc, 2017. ISBN 978-80-244-5215-9.

VITÁSKOVÁ, Kateřina. *Posuzování verbální a neverbální složky komunikace ve speciálněpedagogické praxi: výsledky partikulárních výzkumných šetření*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-3989-1.

VITÁSKOVÁ, Kateřina. *Výzkum vybraných parametrů produkce a percepce hlasu, řeči a jazyka ve vazbě na specifické etiologické determinanty v logopedickém náhledu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2016. ISBN 978-80-244-5099-5.

ŽUPOVÁ, Veronika. *Australská škála Aspergerova syndromu (ASAS)*. *AutismPort* [online]. 2021, 17. 02. 2023 [cit. 2024-03-15]. Dostupné z: <https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/australska-skala-aspergerova-syndromu-asas>.

ŽUPOVÁ, Veronika. *Screeningový dotazník projevů autistického spektra (ASSQ)*. Online. AutismPort. 2021, 7.12.2022. [cit. 2024-03-15]. Dostupné z: <https://autismport.cz/o-autistickem-spektru/detail/screeningovy-dotaznik-projevu-autistickeho-spektra-assq>.

Přílohy

Příloha č. 1: informovaný souhlas

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas s poskytnutím výzkumného rozhovoru a jeho následným vyžitím pro účely bakalářské práce komunikační dovednost u dětí s PAS v předškolním věku v porovnání s dětmi s typickým

Studentka: Sabina Malachová, Pedagogická fakulta, Učitelství pro mateřské školy a speciální pedagogika

Osoba zapojená do výzkumu: Matka dvou dětí chlapce s Aspergerovým syndromem a dívky s typickým vývojem.

Podpisem vyjadřuji souhlas s následujícími body:

- Byl/a jsem informován/a o účelu rozhovoru, kterým je sběr dat pro potřeby výzkumu bakalářské práce Sabiny Malachové s názvem Komunikační dovednost u dětí s PAS v předškolním věku v porovnání s dětmi s typickým vývojem. Cílem výzkumu je porovnání komunikační dovednosti u dětí s PAS a dětí s typickým vývojem v oblasti expresivní, receptivní i neverbální složky komunikace
- Bylo mi sděleno, délka rozhovoru a její průběh. Jsem seznámen/a s právem odmítnout odpovědět na jakoukoli otázku, případně souhlas odvolat prostřednictvím informovaní Sabiny Malachové.
- Souhlasím s nahráváním následujícího rozhovoru a jeho následným zpracováním. Zvukový záznam rozhovoru nebude poskytnut třetím stranám. Transkripce bude přístupná pouze komisi u obhajoby bakalářské práce, jinak nikomu až na části citovány v textu práce, který bude volně dostupný online.
- Byl/a jsem obeznámen/a s tím, jak bude s rozhovory nakládáno a jakým způsobem bude zajištěna anonymita i po skončení rozhovorů.
- Dávám své svolení k tomu, aby výzkumnice použila rozhovor pro potřeby své bakalářské práce a některé části v ní může citovat, zvuková nahrávka a transkripce rozhovoru však bude po ukončení výzkumu smazána.

Datum:

Podpis respondenta:

Podpis výzkumníka: